

mož moči, ki koraka po masi in jo tlači, kakor mlince na tla — ni to človek smešnih himer, ampak to je nadčlovek iz kosti in mesa, iz volje in moči, ki bo pa to dvoje porabil za to, da drugim koristi — ne pa da bi druge zmlinčil. In takih nadljudi, ki nosijo po sedem in več križev na ramah — pa ne javkajo in ne skačejo v vodo — ampak razvijajo voljo in moč — takih ima naš narod na stotine! In ti — pa samo ti — so vzdržali narod doslej in ga bodo vbodoče — ne samo z železno, žuljavo roko, tudi z lučjo razuma, ker so prave razumnike rodili neposredno le ti. In kadarkoli se Cankar dotakne teh nadljudi — njegova mati spada tudi mednje — tedaj bi se človek najlaže razjokal od iskrenega veselja — tako sladko zavonja iz njegovih stavkov našega naroda duša. A takisto bi se človek razjokal od bridke žalosti, ko vidi, kako mnogi trgajo s Cankarjevega sloga cele zaplate in s temi šemijo maškare bolnih živcev in tujega rodu, in te strdene punce ponujajo našega ljudstva nadljudem, prepričani, da delujejo za narod in njegovo prosveto in da so moderni zaradi pavjega perja.

Ne bod' mo šalobarde!

F. S. Finžgar.

Domen. Narodna igra s petjem v petih dejanjih. Po Jos. Jurčiču spisal Ivan Česnik. V Ljubljani, 1911. Založila Katoliška Bukvarna. Tiskala Katoliška Tiskarna. „Ljudski oder“, I. zvezek. Cena 80 vin. 80, pag. 80. — Zbirka „Ljudski oder“, ki je pričela pravkar izhajati, ima namen dajati podeželnim odrom dober repertoar iger, ki jih ne bo težko uprizoriti in ki ne bodo zahtevale preveč literarno šolanega občinstva. Ako presojamo „Domna“ v tem okviru in s tega stališča, potem smo z igrjo povsem zadovoljni; „Domen“ je delo, ki se bo dosti igralo, ker ni težko in ima bogato dejanje. Pisano je naravno in v lepem jeziku ter ne vsebuje ničesar, kar bi žalilo čut tega ali onega. Zato delo prav toplo priporočamo našim odrom. Ako bi pa pisali z literarnega stališča, bi ne hvalili tako brezpogojno. Domen sam je pasiven, saj pravi Urh o njem: „Domen se ne maščuje nikdar nad očetom!“ (IV/6.). Gibalo cele igre je Urh, proti-igro pa zavozljava Sova. Domen pa se vedno spomni, ko bi imel kaj izvršiti, da ne ravna prav, in zato ne stori ničesar. Lepo je tako premagovanje samega sebe, a je tako redko, da se nam zdi neverjetno, in je gotovo tudi drami kot taki v škodo.

Motiv igre je star: Graščak zapelje v predfabuli kmetsko dekle Meto. Ko doraste sin Domen, terja svoje pravice. Kot postranski motiv je vplel pisatelj Domnovo ljubezen do Anke in zapreke, ki se jima stavijo, za tretji motiv pa je porabil blagega berača Urha, ki je v mladosti tudi ljubil Meto. Urh se razlikuje od svoje krjavelske rodbine naših narodnih iger prijetno v tem, da je njegova eksistenca opravičena, dasi njegovo poseganje v dejanje strukturi drame ni v korist. Urhova dikcija je sveža in humorni element upravnopravstvenaroden. Odločno pa grajam preveliko množino monologov, ki so stara, že zdavno prebolela sredstva, ki si z njimi avtorji pomagajo iz zadrege. Tehničnih pogrškov je malo, največji je v drugem dejanju koncem tretjega in začetkom četrtega prizora. Sova, ki odhaja, in Domen, ki prihaja, se morata še med vrati srečati, ker Meta izpregovori medtem dva stavka in ima soba samo ena vrata. Pa se ne srečata, ker bi sicer pisatelj ne mogel dejanja nadaljevati.

Način, kako se uprizori petje, je tudi šablonski „Zapoj, nama kako lepo!“ — nakar se poje! — Dobro bi bilo, če bi se pridejale igri režijske opombe, ker bo malokateri podeželni režiser znal uprizoriti „peket konj“ in „ropot sani“. (I./2.) Četrto in peto dejanje naj bi se združili v eno samo, saj itak cela prva polovica četrtega dejanja nima nič opravka z razvojem dejanja in ga je pisatelj spisal pač le zato, da uvede v delo nekaj komičnih potez. Ravnotako bo mučno gledati v petem dejanju zblaznelega Sova, umirajočo Meto in pasivnega Domna, če se ne bo jako dobro igralo. Sploh je prva polovica neprimerno boljša od druge. Prav dobro je celo tretje dejanje, ki je efektno in prenese tudi strožjo literarno sodbo. Vobče je karakterizacija oseb prav dobra, izvemši Domna, ki je nekonsekventen. Anka je čedno pogojena in Sova s par potezami markantno orisan. — „Domen“ je Česnikov dramatični prvenec in zato mu manjših tehničnih pomanjkljivosti ni šteti v zlo. Če sme kritik kaj svetovati, bi svetoval, da se dramatizacije sploh opuste. Roman naj ostane roman. Z istim tudom bi bil Česnik lahko napisal izvirno narodno igrjo. Tudi v tem je treba zlomiti tradicijo Govekarjevo, ki je s svojimi dramatizacijami nekako započel slov. narodno igrjo. Pisatelj naj piše izvirno dramo, zakaj najboljša dramatizirana novela ne doseže najslabše drame, ker v novelah ni dramatike. — Morda nam napiše g. Česnik čez leto in dan dramo, ki bo več kot kompleks dramatiziranega pripovedovanja. — Oprema knjige je lična. Igra naj se igra povsod, kjer se ljudje radi zabavajo in kaj nauče.

Adolf Robida.

Zbirka slovenskih citatov in aforizmov. — Nabral in uredil Slavko Klepec. — V Ljubljani 1910. Natisnila Kleinmayr & Bamberg. Str. 212. — Nekdo je že poročal javnosti o tej knjigi in je pri tem čutil dolžnost, dokazati njeno potrebnost. Utemeljeval jo je s tem, da bodo profesorji našli v njej obilo naslovov za dijaške naloge, neproesorji pa mnogo primerne tvarine za spominske knjige nadležnih gospodičen. Ta poročevalec je izgubljen humorističen talent: po njegovem ne bo dijak več dobival nalog kakor v starih, neaforističnih časih: „Pomlad prihaja“ ali „Razgled z ljubljanskega gradu“, ali „Tu, felix Austria, nube!“ — ne! Sedaj bo gimnazijec razmotrival n. pr. naslednje:

„Ženska je začetek, namen in konec našega življenja, vir našega uživanja. Vse drugo nam je za spremeno, spočitek.“ (St. 1056.)

In licejka ne bo nič več razpravljala o staromodnih resnicah, kakor: „Gospodinja hiši tri vogle podpira“ ali „Žena v zgodovini (s posebnim ozirom na Marijo Terezijo)“, ampak bo premišljevala drugačno modrost n. pr.

„Ista usoda jim je prisojena našim dekletom zunaj po deželi kakor cveticam: da zažare in zadehte za hip in da padejo potem pod koso in ... ah, nepoetična je dalje primera, a kaj pomaga ... padejo pod koso in cvetice so postale seno, vsakdanja hrana za našo ljubo živinico ... Zakon namreč, to jim je kosa, to jim je smrt.“ (262.)

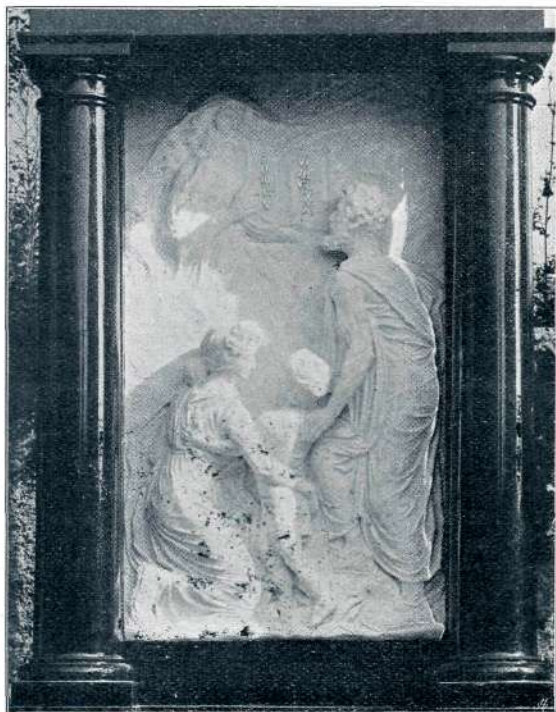
Tudi zaljubljeni komi ne bo več iskal krepih verzov po nemških knjigah in mastnih notesih; on bo sedaj zapisal kasirki v spominsko knjigo slovenski citat in aforizem:

„Kdor greši z nedolžno in lepoteželjno dušo, opravlja delo, Bogu prijetno, in z vsakim grehom se bliža popolnosti, se bliža večni lepoti, ki je večni greh.“ (343.)

Tako je napravil tisti poročevalec na račun g. Slavka Klepca dober dovtip.

Toda stvar ima še drugo, resno stran. Ko sem pregledaval citate in aforizme, sem se večkrat izpraševal, kaj je nabiralec s to knjigo pravzaprav hotel? Mnogi stavki so izraz tako zmedene modrosti (nekaj smo jih že naveli in bi jih lahko še več), da se praktično ne bodo dali rabiti in bi utegnili imeti le znanstven pomen: kantoni na krivih in večkrat zelo čudnih cestah slovenske misli izza Prešerna. V zbirki je zastopan Koseski s svojim narodnjaškim pracistatom: „Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti“, Simon Jenko, dasi ne z najznačilnejšimi zgledi, Stritar s svojim priskutnim svetožaljem:

„Da smo rojeni, to nesreča,
to greh, pokora je največja.“ (167.)

VODNIK: NAGROBNI SPOMENIK

Aškerc s svojo špartansko robotostjo, katero nekateri — med njimi zlasti on sam — pomotoma imenujejo epiko:

„Civilizacija — plašč pisan, drag,
ki ž njim ogrinja se človeška zver ...
Ah, vse je laž na svetu, vse, vse laž!
Resnica in pravica in morala —
to pest je močna ...“ (78.)

Medved z zamišljenostjo in čuvstvovanjem modernega puščavnika:

„Kako je pičel slaj v omami,
ki v svetu iščemo jo sami!
Zastonj se trudimo za srečo
z besedami, zastonj z rokami.“ (311.)

Ivan Cankar z ironijo temperamentnega nihilista:

„Čednost je podobna ošpicam; vsak človek jih
ima enkrat in potem nikoli več“ (91.)

in slednjič še „Naši Zapiski“ ter „Svobodna Misel“.

Najznamenitejša literarna imena bi torej bila navedena. Toda kdor bi mislil, da je g. Klepec res hotel zbrati, kar je jedrnat izraženih slovenskih misli, bi se hudo zmotil. G. Klepec se je blagovolil ozreti samo na eno smer mišljenja; izpustil je imena, ki bi jih ne bil smel prezreti — Slomšek je n. pr. skoro vedno aforističen — in se je celo pri navedenih pisateljih nekaterih citatov tendenciozno ognil. Tako našteva stvarni seznam pri besedi „pes“ dva citata, pri besedi „Bog“ pa nobenega. G. Klepec spada očitno k izumirajoči vrsti ljudi, ki verskega vprašanja sploh ne vidijo in se zato ne pečajo z njim. Pač! Pri besedi „vera“ v stvarnem seznamu nahajamo citat pod številko 264., ki se glasi tako-le:

„Iz egoizma se boji človek smrti. Ve namreč, da neha biti — neha za svet, neha za ljudi. Saj nas vendar ljudje, ki nas nimajo več pred očmi, takoj pozabijo ... Človek misli le na samega sebe, ker je človek velik le v svojem egoizmu. In ta egoizem nas spremlja v življenju in še v smrti in on je vzrok, da nas misel, da se povsem izgubimo, naveda z bojaznijo, z neko mrzlo, notranjo grozo ...“

Kdor bere te besede tako, kot so tiskane, in kdor pomisli, da jih je pisal Meško, ve dobro, kaj pomenijo; kdor nadalje pomisli, da ni v citatu nikjer besede „vera“ niti po črki, niti po zmislu in da je vendar pod to besedo v seznam uvrščen, ve tudi, kak pomen mu je hotel umni g. Klepec podtekniti. Tako umevanje teksta imenujejo nekateri zavijanje, drugi še drugače; gotovo je pa to, da je za podobno početje treba le malo bistroumnosti in kar najmanj literarne poštenosti. Ravnotako ne more nepristranski kritik pripisati le nabirateljevi nevednosti čudnega dejstva, da sta ekscerpirana samo dva lista kot taka: „Svobodna Misel“ in „Naši Zapiski“.

Ker je g. Klepec tendenciozno izbiral citate in aforizme, je umevno, da je posebno odlikoval moderno. Človek, ki ne gleda mnogo niti na objektivno veljavo tekstov, hiti na dovršenost in jasnost oblike, bo iz naše novoromantične literature lahko našel zgledov obilico. Ta doba je bila jako bogata sentenc; vsak mladič si je lastil pravico modrovati o „življenju“ (zato ni čuda, da je pod to besedo v Klepčevi zbirki največ citatov) in podobnih, hudo splošnih pojmi. Filozofiralo se je križem (danes se veliko manj), toda to ni bila filozofija duha, temuč filozofija ohlapnih besed in filozofija gostih besed. Zato ni g. Klepec ravnal prav, ko je nabiral aforizme kakor:

„Neumrljivo je hrepenenje“ (588.)

ali izpisaval dolge nezmisli, odete v obleko apokaliptičke modrosti n. pr.:

„Vse, vse je Luč! In kar je naših spletek,
v globinah eno je na večni čas,
zlo in dobrota, konec in začetek.
To vse je majhno, je bežec le glas,
kopneč oblak, ne noč, ne mrak, ne jasnost
nevreden brazd, ki vam grde obraz ... itd.“ (993.)

Take stvari so nerabne, kakor je skoro nerabna tudi knjiga g. Klepca. Je namreč tako, da je človek, ki ima, če ne morda premalo znanja, pa gotovo premalo objektivnosti, nesposoben delati tudi literaturo sedme vrste, kar je nabiranje slovenskih citatov in aforizmov.

Izidor Cankar.

ZZZ